

tuotetaan. Lapin kuvaa on Suomen kirjallisessa kentässä hallinnut vieraus, köyhyys, uhkaavuus ja sivistymättömyys.¹ Tulevatko monet Lapit yhtään tutummaksi?

Risto Pulkkinen suhteellistaa Lapin kuvan eksoottista vierautta ja syrjäisyyttä: Karesuvanto, syvimpiään periferiaan kirjallisuudessa paikannettu maankolkka, on pohjoisesta näkökulmasta jokiyhteyksiensä ansiosta keskeinen liikennesolmu. Toisaalta Lappia on kuvattu rikkaaksi ja monen kielikunnan asuttamaksi seuduksi. Brittiläisiä matkakirjallisuuden kuluttajia Lappi on pelottanut pimeänä nottuuden tyysijana. Pohjoisuus, Pohjolan valo, keskiyön aurinko, Norjan vuonot, Jäämeri ja muu eksotiikka houkutteli lopulta myös turistit pohjoiseen. Saamelaiset alkoivat rahastaa turisteja autenttisuuden kokemuksilla viimeistään 1800-luvun lopusta lähtien (Pekosen artikkeli). Kirjassa on mukana ehkä tehokkain eksotiikan lähde, Lars Levi Laestadiusen saarnojen, sekä monien matkakirjailijoiden tunnetuksi tekemä porovarkausien ja juoppouden Lappi, elinvoimainen kuva, jota tuottaa käyttäytymisellään myös etelän turisti. Kirjan edetessä kuvauksien yhtenäisen Lappi hajoaa suruttomaan ja uskovaan Lappiin. Modernisaatio ja puuteollisuus jakavat Lapin sääty- ja luokkaeroihin.

Tieteelliset ja kirjalliset Lapit

Osmo Pekonen ja Johan Stén (toim.): Lapin tuhat tarinaa, Anto Leikolan juhlaKirja. Mäntykustannus Oy 2012. 348 s.

Helsingin yliopiston oppihistorian emeritus professori Anto Leikolalle omistettu juhlaKirja on kokoelma tieteenhistoriallisia ja kirjallisuustieteellisiä artikkeleita sekä essee-mäisempiä esityksiä, joissa pääteemaksi erottuvat tieteelliset ja intertekstuaaliset verkostot. Tarkastellen, millaista Lapin kuvaa kirjassa

JuhlaKirjan alussa Kirjan tehtävänasetus muotoillaan sen ”jäljen” kuvailemiseksi, minkä Lappi on jättänyt tutkimusmatkailijoihin, turisteihin, tiedemiehiin ja taiteilijoihin. Lapin jättämä jälki sai monia ilmentymiä: Uppsalan astronomi Fredrik Mallet (1728–1797) huusi erämaassa Rousseau nimeä Lapin karun luonnon aiheuttamassa suuressa tunnekuohussa epäonnistuneen Venuksen pasaasi-havainnointimatkan aikana (Pihlajan artikkeli). Kestävämmän jäljen jätti Maximilian Hellin ja Johannes Sajnovicsin löytämä unkarin ja pohjoissaamen kielen sukulaisuus; he tunsivat ainoana Kirjan tutkimusten kohteista tuttuutta saapuessaan Ruijaan (Aspaasin artikkeli). Aila Meriluoto sai uuden modernin ilmaisutavan runoihinsa Lapissa.

Toinen Kirjan lähtökohdista, Lapin tarkastelu kansainvälisenä kohtaupaikkana, on hedelmällinen. Tarkastelu laajenee Ruotsiin, Norjaan ja Venäjälle. Lapista puhutaan edelleen yksikössä, mutta Kirja ei jää tällaiseen essentialisoivaan asetelmaan. Varsinkin Johan Sténin artikkelin ”Lappi”, tai pikemminkin Kemi/Karjala/Kuola esitetään koko moniethnissä kompleksisuudessaan. Kirjan loppupuolella matkalaiset saapuvat jo urbaaneihin Lappeihin. Monet Lapit tulevat näkyviksi, varsinkin jos tutkimuksen kohde on laajalti matkustanut, mutta kriittisesti asiaa pohtii harva kirjoittaja.

Paikallisten tapa representoida Lappi köyhänä, mutta kehityskelpoisena takapajulana (Laestadius; Pulkkinen artikkeli) yleistyi hyödyn aikakautena, jolloin sen tendenssimäisyys ja modernisaatio-vaateet lankesivat otolliseen maaperään kansakunnan johtoportaisa, jotka halusivat saattaa Lapin tuottoisan maatalouden piiriin. Kansallinen katse on liittynyt luonnonrikkauksiin, malmiesiintymiin sekä Suomessa kultaan (Kortmanin artikkeli) ja puuhun (Leikolan artikkeli).

1. Koikkalainen, Petri, Korpikommunismien tulkinnat 1950- ja 1960-luvuilla. Yhteiskunnallisesta uhasta aluepolitiikan perusteluksi. Sellainen seutu ja sellainen maa. Teoksessa Aini Linjakumpu ja Leena Suopajarvi (toim.) *Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 44, Rovaniemi 2003, 114; Lähtenmäki, Maria, Pohjoiset reservit. Lappi kuvina ja mielikuvina 1960–70-luvun kulttuurikeskusteluissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2001.

Tutkijoille Lappi on ollut eksoottinen luonnonlaboratorio, josta saattoi ammentaa tieteellisiä sankaritekoja kuriositeettien nälkäiselle ylempään väen lukuyleisölle. Lappi oli avainasemassa ruotsalaisille oppineille. Tornionjokilaakso oli suotuisa paikka tiettyjen luonnontieteellisten havaintojen tekemiselle, ja Lapin eksotiikalla ja eräillä aloilla ratkaisevan tärkeällä empirialla saattoi lähestyä Euroopan oppineita päästäkseen Euroopan tiedekeskuksiin (Pihlajan artikkeli). Nykyään, 1870-luvulta alkaneen tutkimuksen ansioista, Lappi on tiheään katettu eri mittausverkoilla, kuten kolmiomittaus-, tarkkavaaitus- ja painovoimamittausverkoilla (Markkasen artikkeli).

Tieteen keskuksista periferiaan matkustettaessa antologian Lappi näyttäytyy takapajuisena, mutta muuttumassa olevana maanääränä. Johan Stén kuvaa artikkelissaan sveitsiläisten tutkijoiden Pietarin tiedeakatemian rahoittamaa Venuksen pasaasi -tutkimusretkeä vuodelta 1769. Kuolan saamelaiset elivät vanhan ja uuden rajamailla: vain ”pinnallisesti kristittyjen” lappalaisten noitarummut oli piilotettu venäläisiltä papeilta ja matkalaisilta haettiin uudenaikaisista apua eri vaipeihin. Muuten elämä oli vanhalla mallilla: asuttiin ”pyramidia muistuttavassa” kodassa ja pukeuduttiin poronnahkoihin.

Tieteenhistoriallisissa artikkeleissa tieto virtaa vain yhteen suuntaan, mikä on ymmärrettävää lähteiden valinnan vuoksi. Uudemmassa koloniaalisen tieteen tutkimuksessa kuitenkin jo korostetaan tiedon virran monisuuntaisuuden mahdollisuutta², mutta tämä uudempi näkökulma kirjasta puuttuu.

2. Harrison, Mark: Science and the British Empire, *Isis*, Vol. 96, No. 1, March 2005, 56–63.

”Rehelliset” ja luonnon kanssa sopusoinnussa elävät ”jalot villit”, saamelaiset, olivat heijastuspinta matkustajien omille sivilisaatio- ja sivistysmielteille. Näin esimerkiksi Tarmo Kunnaksen K. M. Walleniukselle, joka ylisti ”ihmeen, kauheuden ja pyhyden” tyyssijan, Lapin luonnon ja erämaan sallimaa aitoa tuntemusta suhteessa kiihkeärytmiselle etelälle, rahan ja kiireen sivilisaatiolle. Kunnas tekee Walleniuksen tuotannosta kokonaisvaltaisen ja ymmärtävän analyysin, mutta jättää väliin yhden Wallenius-tutkimuksen konvention eli hänen kolttakuvaustensa yksipuolisuuden ja historiallisen vääristelyn korostamisen. Nyt seikka mainitaan ”kuvana”, rasistisena toki, mutta vain fiktion sisäisenä elementtinä. Toisaalta todellisuus pohjaisesta, hyvin väkivaltaisesta ”rangaistusretkikunnasta” kolttien maille Kunnas antaa ymmärtävän kuvauksen. Wallenius ei totisesti ”romantisoinut” kolttia, kuten Kunnas kirjoittaa, mutta ei romantisoimattomuus tee kuvauksista yhtään enempää ”tosia”. Kunnas näyttää ottavan Walleniuksen ”kansatieteelliset” kolttarepresentaatiot tosina juuri siksi, että ne antavat ”rehellisen” kuvan ”takapajuisesta” kansasta.

Monet muut tutkitut kirjailijamatkailijat tarkastelivat saamelaisia myönteisesti, saamelaiskuva on ollut katetulla ajanjaksolla moninainen. Mutta jo ennen vulgääridarwinismin esittelyä ja kansallisten diskurssien koventumista saamelaiset hierarkisoitiin alemmaksi eurosentrisen maailmankuvan naturalisoiduilla asteikoilla. Harva teki tätä kuitenkaan niin karkeasti, kuin Wallenius ennen saamelaiskuvansa revisiota. Walleniuksen asema ”nomadisen” (sic!) kolttakulttuurin ”asiantuntijana” on muualla tutkimuskentässä kovin häilyvä.

Tieteentekijät integroivat Lapiin kartografisen ja geodeettisen projektin avulla kansallisen tieteen ni-

missä ja hengessä osaksi Suomea. Kansallisen integraation projekti luokitellaan kirjassa varovaisesti ”suurpoliittiseksi” (Markkanen). Pohjoisessa, varsinkin osassa saamelaista tieteendiskurssia olisi löytynyt radikaalimpia muotoiluja. Teos ei lähde dialogiin tämän tutkimuksen kanssa, joten kirjan identiteettipolitiikka jää traditionaaliseksi. Osmo Pekonen ja Tuija Hautala-Hirvioja problematisoivat kansallisia ja rasistisimpia tieteellisiä projekteja, mutta muuten antologian narratiiviksi jää sankarimatkailijan saapuminen, näytteitten keräily tai kirjallinen tuotanto, paikallisten ihmisten arviointi ja paluu, sekä modernin saapuminen monissa muodoissaan periferiaan.

– JUKKA NYSSÖNEN